

Serie onderwijsconcepten: Kees Boeke-school

Madeleine Gibson

Werkplaats Kindergemeenschap

Een unieke school in zijn soort bevindt zich in het uitgestrekte natuurgebied grenzend aan de Utrechtse Heuvelrug. Het is de basisschool Werkplaats Kindergemeenschap in Bilthoven, opgericht in 1926 door reformpedagoog Kees Boeke. De Werkplaats kreeg grote bekendheid doordat de toenmalige prinsessen Beatrix en Irene er naar school gingen. Vandaag de dag wordt de school, met ongeveer 500 leerlingen en 45 leerkrachten, bezocht door kinderen uit 26 verschillende plaatsen in Nederland. Volgens directeur Wim Koppen heeft de school haar populariteit te danken aan haar de wens te werken aan een vreedzame wereld, de schitterende locatie en het onderwijsconcept dat de school zelf vormgeeft.

W

ie voor het eerst in Biltoven is en nooit eerder van De Werkplaats of de Kees Boeke-school heeft gehoord, zal zijn wenkbrauwen fronsen als hij op een schoolterrein - tussen geiten, kippen, ganzen en parelhoenders - kinderen en ouders met kruiwagens of schoffel aan het werk ziet. Zijn verbazing zal nog groter worden als hij uit nieuwsgierigheid het terrein betreedt en ook een vijver, een tarweakker, kruidentuinen en een natuurcentrum aantreft, met vlinders, slootdieren en het gangenstelsel van woestijnratjes. Mocht de voorbijganger toevallig directeur Wim Koppen tegenkomen, dan zal deze hem vertellen dat dit alles inderdaad bij zijn school hoort en dat het in de nabije toekomst nóg mooier gaat worden: met fruittuinen, een boerentuin, een kerstboomkwekerij... Een paar jaar geleden liepen hier volgens de directeur zelfs pauwen rond. Helaas moesten alle vogels afgemaakt worden vanwege de vogelpest. Maar nu er weer allerlei nieuwe dieren bij zijn gekomen, is het volgens Koppen weer zoals het zou moeten zijn: 'Prachtig toch, hoe kinderen en dieren hier allemaal door elkaar heen lopen!'

Op De Werkplaats Kindergemeenschap, in de volksmond ook wel De Kees Boeke-school genoemd, is het werken in de natuur de normaalste zaak van de wereld. Deze visie maakt deel uit van het gedachtegoed van de oprichter, reformpedagoog Kees Boeke. Boeke haalde zijn kinderen in 1926 van school om ze zelf te gaan onderwijzen. Het was de tijd dat verschillende pedagogen met gelijke ideeën over onderwijs en opvoeding met elkaar in contact kwamen. Zij vormden samen het N.E.F. (New Education Fellowship), een vereniging waar Boeke jarenlang voorzitter van was. De reformpedagogen, onder wie Montessori, Petersen, Freinet en Parkhurst, hadden grote invloed op het onderwijs in die tijd. In de zomer van 1929 verhuisde Boeke met 40 werkers (leerlingen) en 20 medewerkers (leerkrachten) naar een echt schoolgebouw. In 1945 werden ook de prinsessen Beatrix en Irene werkers van de Werkplaats. De school werd sinds die tijd voor een groot publiek bekend en interessant, groeide en betrok in 1951 de huidige locatie.

In de loop van de jaren is er een integratie ontstaan van Boekes ideeën en nieuwe onderwijsontwikkelingen. De school heeft dit vertaald naar vier pijlers, waarop het onderwijs op De Werkplaats nu rust: pedagogisch klimaat, onderwijskwaliteit, creativiteit en natuur. Wim Koppen stelt dat deze pijlers voortdurend in ontwikkeling zijn en blijven. Net als Kees Boeke is hij van mening dat je onderwijs iedere dag opnieuw maakt. De leerkrachten moeten iedere dag weer nieuwe energie steken in hun relatie met de leerlingen en steeds staan voor verbetering en verandering. In dit artikel zullen de

vier pijlers waar het onderwijs van De Werkplaats op rust een voor een worden besproken.

PEDAGOGISCH KLIMAAT

Als Wim Koppen een rondleiding geeft door de school, groet hij voortdurend kinderen die hij buiten en in de gangen tegenkomt. Sommigen vraagt hij naar hun bezigheden of hij maant ze rustig te zijn. In de korte momenten van contact lijkt het alsof hij ze allemaal bij naam kent. Hij lacht bescheiden en zegt dat hij vooral de namen kent van de kinderen die opvallen. Toch geeft deze manier van communiceren aan dat Koppen waarde hecht aan persoonlijk contact. En inderdaad blijkt persoonlijk contact een van de drie belangrijke elementen te zijn van het pedagogisch klimaat van De Werkplaats: persoonlijk contact, veelzijdige ontplooiing en *waardenvol* onderwijs. 'Veelzijdige ontplooiing' wil zeggen dat het aanbod van programma's en werkvormen zo afwisselend mogelijk moet zijn. Niet alleen doen de programma's op De Werkplaats een beroep op het hoofd (het denken), maar heel belangrijk is dat ze ook het hart (het voelen) bereiken en de handen (het uitvoeren). 'Waardenvol onderwijs' heeft betrekking op de normen en de regels die de medewerkers stellen, en waarden die daaraan ten grondslag liggen, zoals gezinszin, respect, gelijkwaardigheid en democratie.

Ook de groepen op De Werkplaats zijn samengesteld met het oog op een goed pedagogisch klimaat. Deze 'gezinsgroepen' bestaan uit werkers van verschillende leeftijden, die - net als kinderen van verschillende leeftijden binnen een gezin - gewoon met elkaar optrekken. In de onderbouwgroep zitten de 4- en 5-jarigen (leerjaar 1-2), in de middenbouwgroep zitten de 6- en 7-jarigen (leerjaar 3-4) en de 8- en 9-jarigen (leerjaar 5-6). In de bovenbouwgroep zitten de 10-, 11- en 12-jarigen (leerjaar 7-8). Met deze constructie is er vier keer in de schoolperiode een moment dat een kind als jongste binnenkomt. Hij wordt dan door een oudere in de groep (mentor) opgevangen. Als het goed is, leert hij aan deze persoon hulp te vragen en deze hulp te accepteren. Vervolgens groeit de jongere ook zelf toe naar het moment dat hij een 'nieuwe jongere' kan helpen. Ook hij krijgt dan, op basis van het ouder zijn en zijn groepservaring, de rol van 'mentor'. Een mentor heb je al vanaf de onderbouw. De mentortaken in de onderbouw beperken zich tot kleine taken, zoals bijvoorbeeld het begeleiden bij het toilet.

KWALITEIT EN CREATIVITEIT

De kwaliteit van het onderwijs op de De Werkplaats bestaat uit een groot aantal verschil-

advertentie

Voor alle basisscholen

Doe een leuke actie voor een goed doel

Doe mee met de wedstrijd en win € 2.500!

Stuur acties in voor 15 september

alle informatie op: www.debesteschoolacties.nl

Waarom Werkplaats en niet school?

Kees Boeke koos voor de naam 'Werkplaats' in plaats van school. In zijn notities zegt hij de naam gekozen te hebben omdat hij bij 'school' altijd geneigd is te denken aan iemand die 'geschoold wordt'. 'Scholen' is niet hetgene wat Boeke bij kinderen wilde bereiken. Door ze allerlei soorten werk te laten doen, hoopte hij kinderen juist naar hun eigen aard en aanleg te laten ontwikkelen. Boeke wilde een plek creëren om te werken, vandaar de naam 'Werkplaats'. Leerlingen en leerkrachten op De Werkplaats heten officieel ook werkers en werknemers. Ze hebben geen hogere of lagere hiërarchische positie en noemen en elkaar bij de voornaam en spreken elkaar aan met 'je' en 'jij' in plaats van 'u'.

lende punten waarvan de belangrijkste kenmerken en voorwaarden kort kunnen worden genoemd. Als eerste het hoofddoel: De Werkplaats streeft ernaar dat werkers in die mate betrokken raken bij hun werk dat ze 'inspirator en motor worden van hun eigen ontplooiing', zo stelt Koppen. De motivatie moet leiden tot goede leerresultaten en het ontwikkelen van studievaardigheden. Uitgangspunt hierbij is dat leerstof alleen opgenomen kan worden en boeien als het betekenis heeft voor de werker en realistisch is en kinderen komen alleen tot optimale ontplooiing als ze werken omdat ze dat zelf willen. Om dit te bereiken is er een aantal voorwaarden. Een basisvoorwaarde voor de ontwikkeling van betrokkenheid is dat een kind zich prettig en veilig voelt in zijn groep. Wil een kind in het voortgezet onderwijs succes hebben, dan moet het verder voldoende zelfstandigheid ontwikkeld hebben. Hoe groter de zelfstandigheid van een leerling is, des te beter zijn programma kan worden afgestemd op de individuele behoeften en interesses. Tot slot, hoewel De Werkplaats geen individueel onderwijs geeft, hoeven kinderen niet allemaal hetzelfde werk op hetzelfde moment en binnen dezelfde tijd te doen. De school zorgt ervoor dat het aanbod aansluit bij het niveau van de leerling.

En dan de pijler 'creativiteit'. Creativiteit is iets waar bewust ruimte voor moet worden gemaakt, stelt Koppen. De leerstofdruk is zo groot, dat leerkrachten vaak automatisch voor snelle en efficiënte werkvormen kiezen. Op De Werkplaats is men zich van dit gevaar bewust. Daarom is er een aantal creatieve activiteiten in het onderwijsprogramma ingebouwd. Zo is er bijvoorbeeld bewust gekozen voor de aanschaf van een methode die ruime aandacht besteedt aan creativiteit. De school werkt met de rekenmethode *De Wereld in Getallen*, waarin kinderen worden aangespoord zelf allerlei oplossingen te bedenken. Er is ruimte voor gesprek en zelfontdekkend leren.

Er is bewust gekozen voor methodes die aandacht besteden aan creativiteit

Wat taal betreft, is ook gekozen voor een methode die aandacht besteedt aan creativiteit, namelijk *Taaljournaal*. Met deze methode wordt gewerkt met taal thema's zoals 'kranten', 'reclame' en 'andere talen'.

Koppen geeft aan dat hij onder creativiteit ook verstaat: met bekende, bestaande elementen iets nieuws creëren, dat wil zeggen, scheppend bezig zijn. En het scheppend bezig zijn, is natuurlijk niet alleen aan de orde op kunstzinnige momenten. De wijze waarop problemen worden opgelost (zowel leerlingen, leerkrachten en ouders worden betrokken in het oplossen van problemen), lokalen worden ingericht (lichte kleuren, veel hout, overal planten en andere elementen uit de natuur), feesten (naast de traditionele feesten

ook Sint Maarten, Driekoningen, Palmzondag, de Stichtingsdag, de Hoofdpijn, en het feest Onder de Bogen, de feestelijke overgang van de oudste werkers naar hun nieuwe groep) zegt ook veel over deze school. De Werkplaats probeert met deze aanpak steeds weer opnieuw te veranderen en te vernieuwen. Ze bepalen voor een belangrijk deel de sfeer op school.

NATUUR

De natuur vormt op De Werkplaats een tegenwicht voor het drukke en georganiseerde kinderleven in het schoolgebouw. De leerlingen en de leerkrachten van De Werkplaats hebben namelijk een continu rooster. Tussen de middag slapen de jongste leerlingen op matrassen in de school. De oudere leerlingen gaan ook niet naar huis en zijn rond deze tijd meestal buiten te vinden. Kees Boeke vond het belangrijk dat kinderen binnen een sfeer bleven en de huidige schoolleiding kan zich nog steeds goed in deze ideeën vinden. De school bevindt zich daarom in natuurgebied, om precies te zijn een natuurgebied dat zich uitstrekt over 16 hectare. Op deze grond bevinden zich speel- en sportterreinen, bos, tuinen en weides voor de kinderen. Tijdens de pauzes bouwen de kinderen vaak hutten aan de rand van het bos. Op de kinderboerderij krijgen de leerlingen les van de leerkracht natuur. Rondom de kinderboerderij liggen de weides, waar de dieren grazen. Achter de boerderij ligt de kerstboomkwekerij. Hier planten de leerkrachten op boomplantdag kleine kerstboompjes. Na zes jaar wordt een

deel van de bomen in de klassen gebruikt en een deel wordt verkocht. Het geld gaat naar het natuurcentrum. Behalve het natuurcentrum is er ook nog een vijvertuin en een ecologische tuin. De vijvertuin is aangelegd door leerkrachten en leerlingen en wordt door hen ook onderhouden. In de ecologische tuin staan veel verschillende planten in hun natuurlijke omgeving. Ook zijn in deze tuin, ook wel de bostuin genoemd, verschillende landschappen uit Nederland nagebootst: een stukje hoogveen, duin, klei, Limburgse kalkgrond, zandgrond en een nat broekbos. In de bostuin zijn behalve een aantal zeldzame planten ook bijzondere dieren te zien, zoals de grone kikker en reeën.

Op de vraag wat Kees Boeke van De Werkplaats zou vinden zoals deze vandaag de dag, anno 2005, is, blijft het even stil. Koppen denkt diep na. Dan zegt hij dat de dingen waar De Werkplaats vandaag de dag tegenaan loopt, dezelfde dingen zijn waar Boeke destijds mee worstelde: kinderen die hun macht misbruiken, kinderen die uit de ramen klimmen... Dus

Boeke zou nog veel verder gaan in het zoeken naar de juiste vorm van onderwijs

wat dat betreft is er niet veel veranderd in al die jaren. Iets wat vandaag de dag wel veranderd is, is de scheiding tussen school en privéleven. Koppen zegt dat er tegenwoordig meer is dan school, namelijk een druk privéleven. Dat hoort bij deze tijd en de school strijdt daar dus ook niet tegen. Verder zou Boeke volgens Koppen waarschijnlijk zeggen dat de pogingen om op zoek te gaan naar de juiste vorm van onderwijs nog *veel verder* zouden kunnen gaan. Wat Boeke betrof, waren er namelijk geen grenzen op dat gebied. Maar over het algemeen zou hij waarschijnlijk toch wel tevreden zijn over de geest en over de richting die De Werkplaats vandaag de dag opgegaan was. Koppen lacht en kijkt trots. Hij zou zeggen: 'Jongens, jullie zitten op het goede spoor!'

De auteur is taalwetenschapper en free-lance journalist

Hoe word je hier leerkracht?

Wie leerkracht wil worden op De Werkplaats, zal de school zelf moeten benaderen. Tot nu toe bestaat er namelijk nog geen officiële opleiding. De meeste studenten die op De Werkplaats stage komen lopen hebben vaak wel een Jenaplanachtergrond, omdat de werkwijze van Jenaplan veel overeenkomsten vertoont met die van De Werkplaats. Belangrijk voor nieuwkomers is dat ze kunnen aantonen dat ze kwaliteiten hebben als 'teammens' te werken: het collectief moet boven het individu staan en bouwgericht boven groepsgericht. In principe kan iedereen bij De Werkplaats komen werken, zolang de persoon een goede leerkracht is. De school werkt op dit moment aan een competentielijst. In de toekomst zal daarmee duidelijk worden, zowel voor de school zelf als voor de leerkrachten, wat iemand een goede leerkracht maakt.

Over Kees Boeke

Kees Boeke werd op 25 september 1884 in Alkmaar geboren als jongste van een gezin met zes kinderen. Boeke studeerde bouwkunde in Delft. Hij verhuisde naar Londen om zijn studie op University College Hall met een proefschrift af te ronden. Hier kwam hij in contact met de Quakers. Ook leerde hij hier zijn toekomstige vrouw kennen, Betty Cadbury, dochter van de rijke chocoladefabrikant Cadbury. Tussen 1912 en 1914 deden ze samen zendingswerk in Syrië, waar Boeke enige tijd hoofd was van een Quakersschool in Burmanna. Tijdens de eerste wereldoorlog werden ze gedwongen terug te keren naar Engeland. Boeke belandde vanwege het verkondigen van pacifistische boodschappen zes weken in de gevangenis. Daarna werd hij als ongewenste vreemdeling naar Nederland uitgewezen, waar zijn vier kinderen werden geboren. De kinderen gingen naar de montessorischool waarvan de bouw deels was gefinancierd uit het familiekapitaal van Betty. Begin 1926 werden de kinderen door hun ouders van school gehaald. Niet omdat Boeke en zijn vrouw bezwaar hadden tegen de lesmethode, maar omdat met ingang van 1926 het schoolgeld door de gemeente als belasting werd geïnd. Boeke en zijn vrouw weigerden al jaren belasting te betalen en besloten hun kinderen zelf les te gaan geven.